

JULIAN SANCTON

PRIZONIERI

ÎN

NOAPTEA

POLARĂ

Roald Amundsen, Emil Racoviță și Expediția „Belgica”

Traducere din limba engleză de Alina Popescu

Prefață de Ion M. Ioniță

Prefață

Drumul spre Marte începe la Polul Sud

*(Incredibila aventură a Expediției
„Belgica” și a membrilor ei, între care
românul Emil Racoviță)*

Cartea aceasta este povestea navei *Belgica*, a expediției belgiene în Antarctica și mai ales a oamenilor care au făcut posibilă o întreprindere care va fi continuată în acest secol, dincolo de Pământ, dincolo de Lună, pe Planeta Marte.

În anul 1898, nava *Belgica*, o corabie cu trei catarge, dar dotată și cu un motor cu abur, convertită dintr-o veche balenieră, este prinsă de ghețuri în Marea Bellingshausen în fața coastei continentului antarctic, continent despre care nici măcar nu se știa că ar exista. Conduasă de un tânăr comandant al marinei belgiene, Adrien de Gerlache, *Belgica* plecase în august 1897 din Anvers spre mările de la Polul Sud cu scopul declarat al efectuării primei expediții științifice la acest capăt al Pământului. Al doilea scop, nu mai puțin important, venea din ambiția lui Gerlache de a pune mica Belgie în rândul marilor națiuni ale lumii angajate în cursa eroică a cuceririi regiunilor polare.

Puțini mai știu astăzi povestea cumplită, dar și înălțătoare a Expediției „Belgica”. În România, am avut cu toții în manualele școlii generale câteva rânduri dedicate acestei aventuri în care ni se spunea că din echipaj a făcut parte Emil Racoviță, pe atunci un tânăr naturalist aflat la început de carieră. Și asta este tot.

Soarta face ca Julian Sancton, cunoscut publicist american pasionat de călătorii, să citească un articol în care se vorbea despre pregătirile pentru călătoriile spațiale lungi spre Marte și despre modul în care cercetătorii NASA se inspiră în acest scop din experiența unei expediții antarctice de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Era vorba despre *Belgica* și prima iernare a unui echipaj în apele Antarcticii. Pornind de aici, Sancton a vrut să afle ce s-a întâmplat cu echipajul Belgicai și a plecat într-o călătorie de documentare care îi va lua cinci ani. A ajuns și el în Antarctica, a căutat jurnalele membrilor expediției, a citit din arhive rapoartele științifice și a văzut colecțiile de plante și de animale aduse de Belgica din îndepărtatele ținuturi de la Polul Sud.

Rezultatul este o carte fascinantă, un thriller despre o mână de oameni izolați pe o navă, într-un mediu incredibil de ostil, atât de departe de orice altă ființă omenească. Cât de similar cu o călătorie spre Marte, nu-i așa?

Adrien de Gerlache a realizat această expediție sub mâna destinului. Echipajul său de factură internațională a avut în componență tineri ce vor deveni nume sacre ale explorărilor polare, cum este Roald Amundsen, cuceritorul de mai târziu al Polului Sud. Sau medicul Frederick Albert Cook, un om cu intuiții de geniu și un explorator de mare calibru, personalitate controversată, dar salvator al expediției, Emil Racoviță, marele savant, întemeietor al biospeologiei, sau polonezii Antoni Dobrowolski și Henryk Arctowski. Adrien de Gerlache însuși va ajunge erou al Belgiei și va lăsa în familie, generațiilor următoare, moștenirea și pasiunea pentru noi expediții.

Dar de ce a considerat NASA că este nevoie să studieze experiența celor de pe *Belgica*?

Petrecând iarna polară pe nava blocată de banchiză, oamenii au trăit lucruri pe care știința nu le înțelegea, legate de efectele fizice și psihice ale izolării, ale nopții polare, ale viețuirii unui grup într-un spațiu restrâns, înconjurat de o imensitate

înfricoșătoare. Unii și-au pierdut viața, alții și-au pierdut mințile, iar toți au avut sănătatea afectată pentru mult timp după întoarcerea din expediție. Și toți supraviețuitorii își datorează viața lui Frederick Cook, geniul medical a cărui viziune a fost providențială. Nu degeaba între el și Amundsen s-a legat o prietenie care va dăinui peste ani, chiar în momentele în care doctorul a pierdut totul, a fost desconsiderat de toată lumea și a ajuns la închisoare pentru fraude în afaceri. Dar Amundsen i-a rămas recunoscător pentru cât de mult a învățat de la el în această călătorie, pentru că experiența doctorului, căpătată în expediții anterioare la Polul Nord, era cu adevărat fabuloasă. Frederick Cook învățase de la inuiții din Groenlanda cum să se îmbrace, ce să mănânce, cum să construiască un iglu și cum să conducă săniile cu câini. A inventat un cort conic care să reziste la vânturile aspre din regiunile polare. Amundsen a folosit toată această experiență mai târziu în cursa pentru Polul Sud. Fără experiența căpătată de Amundsen pe *Belgica*, uluitoarea cucerire a Polului Sud de către norvegian în 1911, în cursa dusă cu britanicul Robert Falcon Scott, probabil că nu ar fi fost posibilă și istoria s-ar fi scris altfel...

Dar, mai presus de toate, doctorul Cook a înțeles că în noaptea polară, oamenii se îmbolnăvesc lipsindu-le lumina și a inventat o terapie bazată pe lumină. A înțeles că scorbutul care ar fi ucis tot echipajul putea fi combătut prin consumul de carne crudă de focă și de pinguin. A înțeles că, în asemenea condiții, psihicul uman este afectat, că apar stări periculoase de apatie și de depresie și a încercat să găsească soluții.

Emil Racoviță a reușit o muncă de cercetare extraordinară. A catalogat și a colecționat mii de specimene din flora și din fauna antarctică. Ele se găsesc acum la Institutul Regal Belgian de Științe Naturale din Bruxelles, între care și un specimen al larvei unei insecte, *Belgica antarctica*, singura viețuitoare exclusiv terestră din Antarctica, descoperită și denumită de

Emil Racoviță. Naturalistul român a rămas în memoria echipajului pentru umorul său caustic, dar atât de necesar pentru un grup de oameni izolat în întuneric și într-un frig cumplit.

Povestea Expediției „Belgica” și a celor 18 membri ai ei, dintre care 16 au supraviețuit, este aceeași poveste atât de cunoscută și mereu atât de surprinzătoare a spiritului uman. A exploratorilor care se duc în locuri imposibile și depășesc tot ceea ce s-ar fi putut crede despre puterea ființei umane. „Nu este muntele cel pe care îl cucerim, ci pe noi înșine“, spunea un alt titan al explorării Pământului, sir Edmund Hillary, cuceritorul Everestului.

Povestea Belgiei nu este cu nimic mai prejos. Niciodată, pe parcursul întregii cărți, nu vezi vreo urmă de triumfalism. Oamenii suferă îngrozitor din cauza frigului, din cauza întunericului, din cauza hranei, din cauza gheții. Tot ceea ce fac este cu prețul unor eforturi enorme. În niciun moment nu îi vezi victorioși, aroganți, siguri de succes. Dimpotrivă. Viața lor în lunile petrecute pe mare și apoi pe banchiză este tot timpul în pericol și în fiecare secundă trebuie să se lupte pentru supraviețuire. Nu sunt super eroi. Nu au puteri magice. Sunt slabi. Sunt bolnavi. Le este frică. Au defecte. Se ceartă, nu se suportă unii cu alții. Fac planuri, se urăsc. Vor puterea. Complotează. Sunt suspicioși. Fac greșeli. Viața pe banchiză produce și un dezastru ecologic local, premonitoriu. Corabia fiind prinsă în gheață, deșeurile și resturile umane aruncate peste bord, cutiile de conserve și toate gunoaiile ajung să înconjoare în stive nava. La venirea verii, când echipajul va lupta din răspuțeri să elibereze corabia, va trebui să muncească în această mocirlă fetidă. Și nu în ultimul rând, din neglijență, corabia aduce cu ea șobolani care în lunile de iarnă se vor înmulți necontrolat în cala navei, devenind un nou pericol pentru expediție.

Dar în ciuda tuturor resentimentelor dintre membrii echipajului, spiritul de solidaritate nu părăsește corabia în

momentele cele mai critice. Se aruncă în apa înghețată când un camarad este măturat de valuri, se salvează unul pe altul când adăpostul este îngropat în zăpadă, se îngrijesc cu devotament de cei mai bolnavi și caută mereu soluții să se salveze. Iar marea încercare vine abia la sfârșit, când banchiza refuză să le dea drumul.

Cum au reușit, aflați din această extraordinară aventură, re-povestită în mod fascinant de Julian Sancton în paginile următoare. Nu întâmplător, NASA se interesează acum de aventura din 1898. Pentru că, așa cum spune Roald Amundsen, trei pătrimi dintr-o expediție înseamnă factorul uman. Oricât de multă tehnologie am avea astăzi, factorul uman rămâne decisiv. Motivația omului de a pune piciorul acolo unde nimeni nu a mai fost, de a descoperi, de a căuta noul, cu toate riscurile și cu toată suferința pe care le implică această întreprindere, nu poate fi înlocuită de nimic altceva. Și, când omenirea va ajunge pe Marte, va datora o mică parte și celor de pe *Belgica*, modesta corabie de lemn care a supraviețuit în iadul de gheață de la Polul Sud. O expediție cât zborul spre Marte.

ION M. IONIȚĂ

Pentru Jess, Maya și Leila (și Suki)

Prolog

Leavenworth, Kansas

20 ianuarie 1926

Lumina cenușie a unor zori reci se strecura printre gratiile ferestrelor înguste ale penitenciarului-spital Leavenworth. Epuizat după o gardă de 16 ore, bătrânul medic și-a pus în ordine postul și i-a făcut semn gardianului că este pregătit să fie escortat înapoi în celulă. Odată ce-și preda îndatoririle de medic al închisorii, devenea un simplu deținut – deținutul nr. 23118.

Doctorul s-a prăbușit pe pat. Fusese o noapte lungă. Țara era la momentul acela în ghearele unei epidemii a opiaceelor¹ la o scară fără precedent, iar după lăsarea întunericului, ultimul etaj al spitalului se transforma în ceea ce doctorul numea „un ospiciu narcotic”, dependenții chinuți de agonia sevrajului urlând după o doză. În incinta clădirii de cărămidă cu trei etaje, celula doctorului era o încăpere bine luminată, cu un pat, un scaun și apă curentă. Pe pereți atârnavă complicate goblenuri cusute chiar de el. Condițiile erau mai confortabile decât acelea oferite altor contemporani de-ai săi, între care gansterul din Chicago, Big Tim Murphy (care îi devenise prieten și protector) și, ulterior, prolificul și nepocăitul criminal în serie Carl Panzram (care nu i-a devenit nici una, nici alta).

---

¹ Medicamente obținute din opiu sau care conțin opiu. Analgezicele opioide, fie naturale (opiu, morfină, codeină), fie de sinteză (heroină, fentanil etc.), sunt substanțe cu un risc crescut de a crea dependență fizică și/sau psihică (n. tr.).

Însă lucrurile de care se făcea vinovat deținutul nr. 23118 erau de natură diferită. Bărbatul în vârstă de 60 de ani fusese condamnat pentru fraudă prin intermediul unei scheme piramidale cu acțiunile unei companii petroliere. Era în al treilea an din cei 14 primiți, o condamnare mai severă decât cele obișnuite pentru infracțiuni similare, însă proporțională cu celebritatea personajului.

În tinerețea lui pe jumătate uitată, cu mult înainte de căderea în digrație, doctorul fusese un renumit explorator polar. Pretenția lui de-a fi cucerit Polul Nord în 1908 l-a transformat în erou național, până ce s-a dovedit că falsificase respectivul triumf, și nu doar pe acela. „Va figura pentru totdeauna în galeria celor mai mari impostori ai lumii. Aceasta, și nu descoperirea Polului Nord, îl va face nemuritor” – avea să declare ziarul *New York Times*.

După-amiază, gardianul l-a informat că are un vizitator. De când intrase la închisoare, cu un an înainte, doctorul refuzase să-și vadă prietenii și familia. Bărbatul care-l aștepta în ziua aceea era, poate, singura persoană în viață pentru care ar fi făcut o excepție. Rar trecea o zi fără ca deținutul să nu se gândească la fostul său camarad, un norvegian voinic, în vârstă de 53 de ani, alături de care servise în echipajul unei înfiorătoare expediții la Polul Sud, petrecută cu mai bine de trei decenii înainte. Odinioară ucenicul lui în materie de chestiuni polare, norvegianul devenise unul dintre cei mai mari exploratori ai lumii, cuceritorul legitim al Polului *Sud*. Palpitantele lui isprăvi, care ținuseră prima pagină a ziarelor, și aparenta ușurință cu care le dusesese la îndeplinire îi conferiseră o aură aproape mistică. Un turneu internațional de prelegeri îl purtase pretutindeni în Statele Unite, iar el ținuse neapărat să-și prezinte omagiile fostului său mentor.

S-a dus repede vestea că ilustrul explorator avea să-l întâlnească pe cel mai cunoscut deținut de la Leavenworth, în doar

câteva minute clădirea fiind înconjurată de reporteri. Prin acest gest public de susținere a discreditatului medic, norvegianul își risca propria reputație. Vizita nu era însă doar un act de compasiune față de un vechi prieten în nevoie. Anii de competiție îndârjită pentru cele mai râvnite trofee geografice ale planetei nu rămăseseră fără urmări. Focul interior îl mistuise cu totul. Ajunsesese ursuz și paranoic, cu puțini prieteni care-l înțelegeau la fel de bine ca doctorul de la care învățase atâtea în vremuri mai simple, când tot ce conta era supraviețuirea. Dar mai presus de orice, onoarea îl silea pe norvegian să-l viziteze pe omul căruia considera că-i datorează viața.

Soarta îi purtase pe căi cum nu se poate mai diferite de când se văzuseră ultima oară, și asta se oglindea pe chipurile lor. Viața de închisoare îi ștersese doctorului culoarea din obraji și-l vlăguise. Ochii lui de culoarea ardezii își pierduseră ceva din încărcătura lor electrică, părul odinioară foarte bogat se rărise, iar nasul lui mare se făcuse, dacă era cu puțință, chiar mai mare. Dar în zâmbetul care dezvăluia mai mulți dinți de aur încă se întrezărea ceva din sinele mai tânăr.

Oaspetele norvegian își domina gazda cu înălțimea lui. Chipul lui era, își amintea mai târziu doctorul, „cafeniu, puternic ars de zăpezile polare, străbătut de riduri adânci și cu o vigoare proaspătă, agreabilă”. Exploratorul „era la apogeul gloriei sale, [câtă vreme] eu eram în șanțul condamnării penale[...] Efectul asupra mea a fost la început groaznic, însă nu a trecut mult și vechea afecțiune a făcut scrum toate barierele. Eram ca frații”.

Și-au strâns viguros mâinile și au rămas așa. Ca să-i încurce pe trăgătorii cu urechea, au început să vorbească în „argoul amestecat al *Belgicâi*”, cum îi spunea doctorul. *Belgica* era vasul pe care se cunoscuseră în floarea vârstei amândurora, cu ocazia primei lor expediții în Antarctica. Feluritele limbi vorbite de savanții, ofițerii și echipajul vasului s-au amestecat, dând

naștere unui amestec babilonian de franceză, olandeză, norvegiană, germană, poloneză, engleză, română și latină. Călătoria îi învățase pe amândoi că beznă și frigul pot distruge sufletul omenesc. În acea expediție începuse doctorul să venereze soarele. Și atunci fusese prizonier, ținut în captivitate nu de zăbrele și de zăvoare, ci de o nesfârșită întindere de gheață. Și atunci auzise țipete sfâșiind întunericul nopții.

Nota traducătorului

Pentru optimizarea acestei traduceri, am apelat la următoarele lucrări:

Emil Racoviță, *Spre Polul Sud*, Editura Frontiera, București, 2019, și Alexandru Marinescu, *Emil Racoviță și Expediția „Belgica”*, Editura All, București, 1998, în scopul suplimentării și îmbogățirii textului cu amănunte, dar și cu impresii directe ale marelui om de știință român.

Constantin Popa, căpitan de rangul I (r.) ing., *Expresii marinărești în limbile engleză și română*, Editura Militară, București, 1992, în scopul unei cât mai mari acurateți a versiunii în limba română.